

İŞLETME SOSYAL BİLİM MİDİR? İŞLETME DİPLOMASI MI? ORGANİZASYON MÜHENDİSLİĞİ DİPLOMASI MI? (BİR PARADİGMA DEĞİŞİMİ)

Prof. Dr. Ömer Z. SADULLAH

İ. Ü. İşletme Fakültesi

Giriş: YÖK'ün kuruluş aşamasında(1982) da İşletme konusunda kavram karmaşası oluştuğunu, bu alanda ayrı fakülteye gerek olmadığı, İktisat Fakültesine bağlanması, bölüm olması şeklinde tartışmaların yaşandığını da hatırlamaktayız. Günümüzde de bu tartışmaların tam olarak bitmediğini söyleyebiliriz.

Türkiye'de özgün olarak işletme konularını kapsayan ilk eğitim 1954 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi bünyesinde kurulan İşletme İktisadi Enstitüsü tarafından verilmiştir. Avrupa da bile bir ilk olan bu kurum dört yıllık lisans derecesi sahiplerine iki veya dört yarıyılık işletmecilik ihtisas sertifika eğitimi sağlıyordu. 1968 yılında kurulan İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi bu alanda dört yıllık lisans derecesi veren Türkiye'nin ilk kurumudur. İşletme İktisadi Enstitüsü de 1968'den itibaren İşletme Fakültesine bağlanmıştır ve günümüzde lisansüstü MBA ve MS eğitimleri ve özel İşletme eğitimleri faaliyetlerini sürdürmektedir.

Bugün Türkiye'de kamu ve vakıf üniversitelerinin sayısı 200'ü geçmiştir ve hemen hepsinde işletme eğitimi verilmektedir. Yazımızın amacı özellikle fakülte düzeyinde dört yıllık bir işletme eğitiminin ve işletme biliminin bilimler arası konumunun tanımlanmasıdır. Başka bir ifadeyle dört yıllık bir lisans eğitim sonrası kazanılan derece **SOSYAL BİLİMLER** alanında kazanılmış bir derece midir? Sorunun yanıtını verebilmek için özellikle bazı kavramları incelemekte yarar var.

İşletme Kavramı: İşletme teriminin Türkçe anlamı bir şeyi çalıştırmaktır ve bu genellikle kar amacı güden iş yerlerinin çalıştırılmasıdır. Yine toplu çalışma hukukumuzda ise bir işkolunda aynı işverene bağlı birden çok işyeri olması durumunda bu yapı işletme olarak tanımlanır. Örneğin çok şubeli bir bankanın her bir şubesi bağımsız işyeridir ancak toplu iş sözleşmesi açısından banka işletme olarak tanımlanır ve tüm işyerlerini kapsayacak bir işletme toplu iş sözleşmesi yapılır. Öte yandan eğitim açısından işletme kavramı İngilizce de "business school=İş idaresi" karşılığı olarak kullanılmaktadır. İşletme yüksek lisansının İngilizcesi MBA'nın açılımı ise "Master of Business Administration"dir. İşletme yüksek lisans eğitimi ise her tür disiplinden lisans derecesi ile mezun olanların özellikle yöneticilik ve örgütçülük becerilerini geliştirmek için tercih ettikleri ve gerekli bir eğitim aşamasıdır.

Mühendislik: Bilimsel kuramların tasarım, geliştirme ve teknolojik çözümlenmelerin yapılması amacıyla uygulanmasını sağlayan disiplin, meslek ve bilim dalı olarak tanımlayabiliriz mühendis-

liği. Kimya, makina, elektrik, inşaat gibi temel mühendislik disiplinlerinin yanında günümüzde bunların alt disiplinleri ile disiplinler arası alanlar da oluşmuştur. Örneğin endüstri mühendisliği çeşitli mühendislik disiplinlerinin bileşiminden türemiş görece olarak yeni bir mühendislik dalıdır, lojistik ve kaynak sistemleri gzmlenmeleri ve tasarımı konuları ile ilgilenir.

Örgüt = Organizasyon: İşletme eğitimi içinde önemli bir payı olan bu kavram aslında bu eğitimin nedenidir. Sylediğimizi daha iyi ifade edebilmek için örgüt tanımını hatırlamakta yarar var. Örgüt insanlar tarafından üretim amacıyla oluşturulmuş bir yapıdır. Bu retim kar elde etmek için yapılması da şart değildir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi üretim kar amacı ile yapılıyorsa bu tür örgütleri işletme olarak tanımlıyoruz. Kar amacı gütmeyen örgütler de faaliyetlerini verimlilik, etkenlik kriterlerine dikkat ederek sürdürmek zorundadırlar. şu varsayım yanlış olmayacaktır. **“HER İŞLETME BİR ÖRGÜTTÜR AMA HER ÖRGÜT BİR İŞLETME DEĞİLDİR”.**

Üretim amacına ulaşmak için ise örgütün bazı işlevlere(fonksiyonlara) ihtiyaı olacaktır. Kısaca bu işlevleri hatırlayalım:

- Aynı zamanda örgütün amacı da olan **ÜRETİM (PRODUCTION)** işlevi
- retimi gerçekleştirebilmek için üretim faktörlerinin temini için gereken maddi kaynakların kontrolü ve yönetimi için **FİNANS(FINANCE)** işlevi
- Üretim gtlarını bunlara ihtiyaç duyanlara ulaştırmak için de **PAZARLAMA(MARKETING)** işlevi
- Örgütün insan kaynaklarını yönetmek için de **PERSONEL (PERSONNEL-İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ (HUMAN RESOURCES MANAGEMENT)** işlevi

Örgütsel işlevlerden üretim, finans ve pazarlama işlevleri öğretide “temel işlevler-emir komuta işlevleri” olarak tanımlanırken personel yönetimi işlevi ise örgütün büyümesi ve glışan sayısının artması sonucu sonradan bu işlevlere eklenen kurmay nitelikli bir işlev olarak kabul edilmiştir. Personel yönetimi işlevi bu niteliği ile örgütün bünyesinde üretim için bulundurduğu insanlarla ilgili yapılması gerekli yasal ve teknik faaliyetleri üstlenerek emir-komuta işlevleri olarak tanımladığımız işlevlerin etkin olarak yürütülmesine katkı sağlamıştır. Bu işlevin kurmay rolü 80’lerden itibaren değişmeye başlamıştır. İnsan Kaynakları Yönetimi (İKY) olarak ifade edilmeye başlanılan işlev kurmay rolünü terk ederek diğer üç işlevin yanında emir-komuta işlevi olarak yer almıştır. Başka bir ifade ile İKY de diğer üç işlev gibi stratejik işlev olarak kabul edilmelidir.

Dört Yıllık İşletme Eğitimi ve İ.. İşletme Fakültesi Ders Programı: Başlangıçta belirttiğimiz gibi Türkiye’de dört yıllık eğitim sonunda (Sekiz yarıyıl) işletme lisansı veren ilk kurum İ.. İşletme Fakltesidir. İşletme eğitimi bugün hemen hemen her üniversitede verilmektedir ama İşletme Fakültesi bu eğitimi fakülte düzeyinde veren ilk kurumdur. Gğu niversitede işletme eğitimi genellikle başka bir fakülte de bölüm içinde verilmektedir. Örneğin X Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi içinde İşletme Bölümü bu eğitimi vermektedir. Açık ğretim fakülteleri içinde de İşletme bölümleri yer almaktadır.

Aşağıdaki link ten İ.. İşletme Fakültesinde dört yıl(sekiz yarıyıl) süresince verilen işletme derslerini görmek mümkündür.

<https://egitimdeyapilanma.istanbul.edu.tr/mufredat.php?id=388&ref=fak>

Program incelendiğinde tüm fakültelerde ortak verilen derslerin dışında işletme lisansına ilişkin derslerin tümünün yukarıda değindiğimiz örgüt işlevlerine yönelik olduğu görülebilir. Örneğin 1.yarıyıl da verilen **“İşletme Bilimine Giriş”** dersinin konuları incelendiğinde İşletme teriminin rgt ve tüm işlevlerini tanımladığı anlaşılmaktadır. Başka bir ifade ile örgüt ile ilgili tüm kuramsal bilgiler bu

dersin kapsamını oluşturmaktadır.

Yine birinci ve ikinci yarıyıl dersleri içinde teknik bilgilerin kullanılması için gerekli altyapıyı oluşturmak açısından matematik dersleri de ağırlıklı olarak yer almaktadır. Yine yakın disiplinlerle ilgili kuramsal ve teknik bilgilerin sağlanması için “İktisat” ve “Hukuk” konuları da ilk iki yarıyıl da incelenen konulardır. Bu yarıyıllarda ayrıca örgütün Finans ve İnsan kaynakları yönetimi işlevlerine ilişkin konulara ilişkin bilgiler de “Davranış Bilimleri” ve “Muhasebe” dersleri içinde verilmeye başlanmıştır.

Üçüncü ve dördüncü yarıyıl derslerinin incelenmesiyle örgütsel işlevlere yönelik kuramsal ve teknik bilgileri içeren derslerin ağırlık kazandığı görülebilir. Matematik dersleri örgütsel uygulamalara yönelik olacak devam ederken “İstatistik” ve “Bilgisayar” dersleri ile teknik ve uygulamaya yönelik diğer dersler olarak verilmeye başlanmıştır. Yine bu dönemde finans işlevi de genel olarak “İşletme Finansına Giriş” dersinde ele alınmıştır. Örgütlerin yönetimine ilişkin kuramsal ve teknik bilgilerin verilmesine “İşletme Yönetimi” dersi ile devam edilirken örgütlerle ilgili hukuksal bilgiler de “İşletme Hukuku” dersi ile ele alınmıştır. “Para ve Bankacılık” ile “Türk Vergi Sistemi” dersleri de yine bu dönemin uygulamaya yönelik önemli derslerini oluşturmaktadır.

Beşinci ve altıncı yarıyıl derslerine bakıldığında ise örgütsel işlevlere ilişkin “Pazarlama İlkeleri”, “İnsan Kaynakları Yönetimi”, “Üretim Yönetimi” “Maliyet Muhasebesi” ve “Endüstri İlişkileri” dersleri ile bu işlevlere yönelik kuramsal ve teknik bilgilerin verilmesine devam edildiği görülebilir. Uygulamaya dönük dersler de yine bu dönemde “Uygulamalı İşletme İstatistiği”, “Yönetim Bilişim Sistemleri”, “Yöneylem Araştırması”, “Araştırma Yöntemleri” dersleri ile ele alınmıştır.

Yedinci ve sekizinci yarıyıl derslerinin ağırlığını ise seçimsel dersler oluşturmaktadır. Örgütsel işlevlere ilişkin önceki yarıyıllar da verilen derslere ilişkin kuramsal ve teknik bilgiler son iki yarıyıl da seçimsel derslerle daha ayrıntılı olarak öğrencilerin ilgi alanlarına hitap edecek şekilde düzenlenmiştir. Yine bu derslerin içinde örgütsel işlevlerle ilgili olabilecek diğer disiplinlere ilişkin dersler de bulunmaktadır.

Dört yıllık bir işletme lisans derecesi için İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesinde verilen dersleri burada kısaca özetlemeye çalıştık. Tüm derslere ve içeriklerine ulaşmak için yukarıda verdiğimiz linkten yararlanılabilir.

Dört yıl sonunda işletme lisansı derecesi veren diğer üniversitelerin işletme bölüm ve/veya fakültelerinde de bu süre içinde verilen dersler aşağı yukarı benzer niteliktedir. İ.Ü. İşletme Fakültesi dört yıl sonunda işletme lisans diploması verirken bazı işletme okulları veya bölümleri kredi veya seçilen disipline göre lisans derecesi verebiliyor. Örneğin “Pazarlama, “Muhasebe” vb. lisansı gibi.

Sonuç: Özellikle Türkiye’de işletme disiplini yüksek öğrenimde görece olarak yeni bir alandır. Buna karşın bazı açıdan da Avrupa’ya kıyasla öncü olunan durumlarda vardır. Başlangıçta da değinildiği gibi 1954 yılında Harvard Business School’un akademik Ford Foundation’ın da maddi destekleriyle İ.Ü. İşletme İktisadi Enstitüsü düzenlediği “İşletmecilik İhtisas” programları ile başka alanlarda dört yıllık lisans derecesine sahip olanlara iki veya dört yarıyıllık işletme sertifikası veriyordu. Bu sertifikalar bir MBA diploması olmamasına karşın mezunlarının iş bulması ve yönetim kademelerine hızla yükselmeleri nedeniyle gerçek MBA diploması kadar kabul görmekteydi. Yine o yıllar MBA programları Türkiye ve Avrupa’da hemen hemen hiçbir yüksek öğretim kurumunda mevcut değildi. İşletme İktisadi Enstitüsü 1954 yılından günümüze kadar Türk çalışma hayatına binlerce yönetici yetiştirmiştir ve bugün sertifika programları gerçek MBA ve MS derecelerine dönüşmüştür.

Daha önce de belirttiğimiz üzere diğer alanlardan dört yıllık lisans derecesine her mezun bir örgütte yönetim kademelerine gelebilmek ve başarılı olabilmek için işletmecilik (business) bilgilerine ihtiyaç duyacaktır. Genelde en fazla iki veya dört yarıyıl süren tezli veya tezsiz MBA ve MS programları bu alanda eğitim ihtiyacını karşılayabilir.

Buraya noktaya kadar anlattıklarımıza bakılarak şu soru sorulabilir. İşletme eğitimi için bu ihtiyacı karşılayacak MBA ve hatta daha özgül işletme disiplinleri için MS türü programlar artık hemen he-

men tüm yüksek öğretim kurumlarında mevcutken dört yıllık işletme derecesi veren işletme okullarına gerek var mı?

İşletme teriminin İngilizcede business kelimesi ifade edildiğine yukarıda değinmiştik. Burada yanıtlanması gereken soru şudur: **NEDEN İŞLETME DERECEŚİ?**

Bildirimizde yanıtını aramayı amaçladığımız sorulardan biri buydu. Dört yıllık (sekiz yarıyıl) bir eğitim sonucunda verilen lisans derecesi İşletme lisansı mıdır? İşletme Fakültesinde dört yıl boyunca verilen tüm dersler incelendiğinde bu sorunun yanıtının HAYIR olduğu anlaşılacaktır. Gerek verdiğimiz linkte gerek de özetlemeye çalıştığımız gibi bu derslerin büyük bir kısmı bir örgüt ve onun işlevlerine yöneliktir. Örgüt ve işlevlerine yönelik bu derslere ek olarak teknik uygulamalara yönelik derslerin de önemli bir paya sahip olduğu kolaylıkla görülmektedir. Yukarıda örgüt=organizasyon tanımını verirken örgütün insanlar tarafından üretim amacıyla oluşturulan bir yapı olduğunu söylemiş ve örgütsel işlevlere değinmiştik. Yukarıda verdiğimiz mühendislik kavramını da anımsamakta yarar var. Tüm bunların ışığında soruya dönersek dört yıllık işletme eğitimi sonunda verilen işletme derecesinin bu eğitimin karşılığı olmadığı anlaşılır. Başka bir anlatımla işletme derecesi bu eğitimi ifade etmekte yetersiz kalmaktadır. Dört yıl boyunca başta İşletme Fakültesi ve benzeri okullarda verilen ve adına işletme lisansı denen derece bu eğitimin niteliğini kesinlikle yansıtmamaktadır.

Öneri: Dört yıl boyunca işletme fakülteleri/bölmelerinde verilen dersler incelendiğinde tüm bilgilerin aslında bir örgüt tasarlamak, örgütün işlemesi için gerekli işlevlerin tanınması ve yürütülmesi ve örgüt işlerken ortaya çıkabilecek sorunların çözümlenmesi ve çözümlerine yönelik olduğu kolaylıkla görülebilir. Başka bir şekilde anlatırsak dört yıllık bir işletme lisansına sahip mezun bir örgüt tasarlamak, tasarladığı örgütü istediği amaç doğrultusunda işletmek ve bu süreçte karşılaşılabileceği sorunları çözümlenebilecek ve çözebilecek bilgi birikimine sahip olacaktır.

Dolayısıyla işletme lisansı ifadesi bu bilgi birikim donanımını ifade etmekte yetersiz kalmaktadır. İşletme eğitiminde kırk yıla yakın bir akademik kariyere sahip bir akademisyen olarak dört yıllık bir eğitim sonunda verilen lisans derecesinin işletme değil **ÖRGÜT/ORGANİZASYON MÜHENDİSLİĞİ** olması gerektiği kanısındayım. Dört yıllık bir eğitim sonunda işletme okullarından işletmecisi değil örgüt/organizasyon mühendisleri mezun olmalıdır. Yine doğal olarak diğer disiplinlerden mezun olanlar için yönetim ve organizasyon beceri ve bilgilerini geliştirmeleri açısından işletme eğitimi yüksek lisans düzeyinde (MBA/MS) devam edecektir.

Bildirimizde yanıtlamak istediğimiz diğer bir soru da **İşletme Biliminin** hangi bilim alanına dahil olması gerektiği sorusuydu. Lisans derecesinin **Organizasyon/Örgüt Mühendisliği** olması gerektiğini önerdiğimizde göre işletme biliminin de mühendislik bilimleri içinde yer alması gerektiğini söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Bu sınıflamaya klasik mühendislik disiplinlerinden gelenlerin karşı çıkacakları da kuşkusuzdur. Ancak buraya kadar yaptığımız açıklamalardan da anlaşılacağı üzere İşletme eğitiminde verilen tüm bilgiler üretim için oluşturulan bir yapı olan organizasyon ve onun işlemesi, gelişmesi, verimliliği ve etkenliğine yönelik bilgileri içeriyor. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse sosyal bilimler içinde yer alan diğer disiplinlerin hiçbirinde işletmedeki kadar sayısal yöntemleri kullanan başka bir disiplin yoktur. Yine de İşletme biliminin mühendislik bilimlerine dahil edilmesi uygun görülmezse uygulamalı bilimler (Applied Sciences) içinde düşünülebilir.

Sonuç olarak bugün dört yıllık **İŞLETME** eğitimi sonunda kazanılan derece mühendislik okullarını bitirenlere verilen mühendis unvanına eşdeğerdir ve yine İşletme bilimi bir sosyal bilim disiplini değildir.